

KUKCI U KULTURI

RENATA BREZINŠČAK □ Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb

mr. sc. MARIJANA VUKOVIĆ □ Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb

mr. sc. BOŽE KOKAN □ Prirodoslovni muzej i Zoološki vrt Split

Uvod. Na Zemlji danas živi više od 950 000 opisanih vrsta kukaca, što čini čak 75 % ukupnog broja danas poznatih životinjskih vrsta. Najbrojnije skupine kukaca su kornjaši, leptiri, dvokrilci i opnokrilci. Kao jedna od najkompleksnijih i najintrigantnijih skupina živih bića, osim što su zanimljivi biologima entomolozima radi znanstvenog proučavanja, kukci su omiljena inspiracija i umjetnicima; nekima zbog izgleda (oblika, boje), nekima zbog zvukova, nekima zbog veličine, možda zbog neobičnih strategija preživljavanja i ponašanja, i tako bismo mogli još dugo nabrajati. Važnost kukaca je iznimno velika. Bez njih bi na kopnu nestale biljke, ali i druge životinje, što bi se odrazilo na klimu, možda dovelo do ogoljivanja tla itd. Kukci su kroz povijest bili važni i za čovjeka. Doživljavamo ih kao korisne, ali i štetne, ovisno o prilikama.

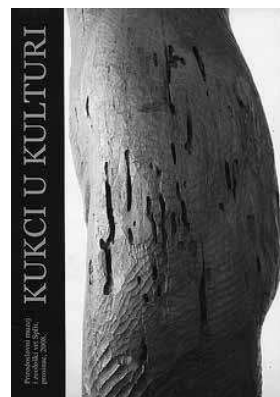
Korisne su vrste kukaca bile važne za trgovinu, istraživanje novih trgovačkih pravaca, čak su nekim narodima bile i poticaj za zauzimanje i obranu određenih područja. Štetne su, pak, vrste postale čovjekov glavni suparnik u borbi za nove prostore i izvore hrane. Kao prijenosnici nekih bolesti na ljude, usjeve ili životinje, i nehotice su imali velik utjecaj na ishode mnogih povijesnih ekspedicija, ratova, migracija stanovništva, naseljavanja teritorija i sl.

Primjerice, medonosna je pčela ljudima najkorisniji kukac, a ipak više ljudi umire od uboda pčele nego od ugriza zmija otrovnica. Prevladalo je mišljenje da su pčele korisna bića, štoviše, simbolizirale su mistično žensko božanstvo koje rađa potomstvo, daje obilje i stvara zajednicu u kojoj vlada savršeni red. U drevnim je mitologijama božica Velika Majka najstarije božanstvo, a prikazana je, među ostalim, i kao žena-pčela. Tako su kukci kroz povijest čovječanstva ostavili tragove u duhovnom svijetu ljudi i u svim oblicima njihova umjetničkog djelovanja. Život pod zemljom, život u vodi, gradnja nastambi, mogućnost letenja, život u zajednicama, neobična ponašanja poput kanibalizma, ulijetanje u vatru, presvlačenje, preobrazba, glasanje itd. poticala su ljudsku maštu, pa su kukcima pridavana neka svojstva i moći kojima se objašnjavala i ovozemaljska i zagrobna sudbina čovjeka i postanka života na Zemlji, što im je u kulturi dalo novu, simboličku vrijednost. Još od kame-

nog doba do danas motivi kukaca ugrađeni su u mnoga umjetnička, misaona i duhovna čovjekova ostvarenja. Mitologije, priče, vjerovanja i narodna kazivanja o kukcima sastavni su dio svih kultura. Da je riječ o važnom fenomenu, pokazuje i podatak da se posebna znanstvena grana entomologije bavi tom tematikom. To je tzv. *kulturna entomologija*, čiji je još uže specijalizirani dio *etnoentomologija*, koja se bavi proučavanjem narodne baštine. Kulturna je entomologija na rubu interesa entomologije, a druge struke često nisu u stanju prepoznati o kojim je vrstama kukaca riječ pa zaobilaze tu temu. Stoga je u istraživanjima nužna multidisciplinarnost i suradnja entomologa s brojnim drugim strukama (jezikoslovcima, prevoditeljima, povjesničarima, etnolozima, glazbenicima, antropolozima...). Malo bi tko od nas znao što povezuje, primjerice, svjetski poznatu grupu *The Beatles*, našeg pisca i pjesnika Vladimira Nazora, pripadnike Hrvatske vojske i, primjerice, leptir-kravatu? Možda zvuči nevjerojatno, ali sve njih povezuju motivi kukca.

Kukci u kulturi – rekli bismo neobična, ali vrlo zanimljiva tema, no malo se tko njome bavi. Eto, u Prirodoslovnom muzeju Split ta je tema zainteresirala kustosa-entomologa Božu Kokana. Nakon dugotrajnog istraživanja svoje je rezultate predstavio široj javnosti izložbom u svome muzeju sada već davne 2008. godine. Izložbom jednostavnog naslova *Kukci u kulturi*¹ kustosi muzeja Bože Kokan i Sanja Vrgoč široj su javnosti predstavili znanstvenu disciplinu kulturnu entomologiju izlažući motive iz hrvatske i svjetske kulturnoentomološke baštine. Kulturna entomologija proučava ulogu kukaca i drugih kopnenih člankonožaca u jeziku, narodnoj predaji, umjetnosti, filozofiji, mitu, religiji, zabavi i strahovima. Najosjetljiviji dio te građe sadržan je u slabo obrađenoj narodnoj baštini (nazivlju, govoru, predajama). U popratnome izložbenom katalogu zabilježeni su hrvatski narodni nazivi kukaca, a neki antički i suvremeni entomološki motivi sagledavaju se u novom svjetlu. Autori su na izložbi okupili i druge stručnjake, primjerice jezikoslovce, umjetnike, arheologe i dr., te ih nastojali potaknuti da i nakon izložbe nastave istraživanja i time pridonese razvoju kulturne entomologije. Svaki narod ima specifične motive, a motivi u različitim kulturama i povijesnim razdobljima često imaju slična značenja. Kako bi izložba bila razumljivija i turi-

IM 51, 2020.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

sl.1. Naslovnica kataloga izložbe Prirodoslovnog muzeja i zoološkog vrta Split *Kukci u kulturi*, 2008. (detalj Meštrovićeve Eve)

sl.2. Plakat jedne od izložbi Hrvatskog prirodoslovnog muzeja u Zagrebu *Zvukovi kukaca - orkestar najmanjih*, 2016

1 Ideja i koncepcija: Bože Kokan; autori izložbe: Bože Kokan i Sanja Vrgoč, prosinac 2008., Prirodoslovni muzej i Zoološki vrt Split

sl.3. Motivi kukaca u umjetnosti: umjetnik Vlado Šimičev sa svojim modelima velikih drvenih kukaca

stima koji je posjete, ali i kolegama u svijetu, legende na izložbi i katalog izložbe prevedeni su na više stranih jezika (engleski, španjolski, njemački, ruski, francuski, talijanski).² Kao što je već spomenuto, tom se temom bavi razmjerno malo stručnjaka, i to više njih u ekonomski razvijenim zemljama svijeta, gdje možda ima i više stručnjaka entomologa koji se mogu posvetiti različitim segmentima entomologije. Veliku zaslugu za razvoj kulturne entomologije u nas ima umirovljeni profesor splitskoga Pravnog fakulteta dr. sc. Nikola Visković³, kojega smatramo i utemeljiteljem kulturne entomologije u nas.

Prikaz kukaca u muzejskim izložbama

Kukci su zbog velike brojnosti i raznolikosti, neobičnih načina ponašanja, fantastičnih oblika i boja, sposobnosti leta i drugih svojstava vrlo zanimljivi, privlačni i intrigantni, pa ne čudi veliko zanimanje posjetitelja izložaba za njih. Još od davnine sastavni su dio mitologije, priča, vjerovanja u svim svjetskim kulturama, ali i inspiracija umjetnicima. Prema svemu navedenom, razumljivo je i jasno zanimanje za obradu kukaca kao izložbene teme. No kako je već spomenuto, samo se jedna izložba pozabavila utjecajem kukaca na kulturu kroz povijest i u današnjem vremenu – izložba splitskoga Prirodoslovnog muzeja *Kukci u kulturi*. Izložba je to koja se, kao jedna od malobrojnih čak i u svijetu, prikazala rezultate istraživanja utjecaja kukaca na različite aspekte kulture, od književnosti, likovne i glazbene umjetnosti, do dizajna. Cilj izložbe bio je prikazati raznoliki utjecaj kukaca na

kulture diljem svijeta potvrđujući kako su ti motivi dio istoga globalnog kulturnog fenomena – poistovjećivanja kukaca s ljudskim predodžbama. Na izložbi su motivi kukaca iz hrvatske baštine uklopljeni u univerzalni kontekst kulturne entomologije, koja prožima svako vrijeme i svaku kulturu od kamenoga do informatičkog doba. Glavni dio izložbe činile su likovne asocijacije na uloge pojedinih kukaca u kulturi, s kratkim komentarima koji sažimaju njihovu međusobnu povezanost i simboličku ulogu. Uz originalne primjerke muzejske entomološke zbirke, na izložbi je projiciran i nagrađivani dokumentarac *Le peuple de l'herbe*, koji prikazuje svijet kukaca iz žabljie i ptičje perspektive. Uz izložbu je objavljen opširni katalog koji, uz narodne i stručne nazive kukaca, donosi pregled brojnih područja kulturne entomologije i izvora bitnih za proučavanje kukaca. Katalog izložbe je i danas, gotovo deset godina nakon izložbe, dragocjeno štivo za dopunu i objašnjenje pojmova vezanih za kulturnu entomologiju jer daje pregršt korisnih informacija i novih spoznaja o biološkome i kulturološkom fenomenu kukaca. Iako je katalog nevelik, itekako je vrijedno djelo, jedno od malobrojnih koje može biti od velike koristi ne samo široj javnosti nego i kolegama stručnjacima – biologima i entomolozima.

Izložbe o kukcima česte su u muzejima, i to ne samo u prirodoslovnima nego i u gradskim, zavičajnim, onima koji u svom fundusu imaju zbirke kukaca, bilo da su oni doneseni iz svijeta ili su prikupljeni lokalnim istraživanjima, kao i u muzejima u kojima gostuju izložbe s tom temom. Posljednjih je godina u hrvatskim muzejima

² Nakon Splita, ta je iznimno zanimljiva interdisciplinarna izložba gostovala u Makarskoj (Gradski muzej Makarska, 2010.), Zagrebu (Hrvatski prirodoslovni muzej, 2011.), Dubrovniku (Prirodoslovni muzej, 2012.), Šibeniku (Hotel Solaris, Hrvatski biološki kongres, 2012.) i Osijeku (Odjel za biologiju Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, 2013.).

³ Dr. sc. Nikola Visković, utemeljitelj kulturne biologije i zoologije u nas; objavio je nekoliko knjiga te tematike: *Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji* (1996.), *Kulturna zoologija* (2009.), *Stablo i čovjek. Prilog kulturnoj botanici* (2002.), *Kulturna zoologija: što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji* (2009.) i dr.

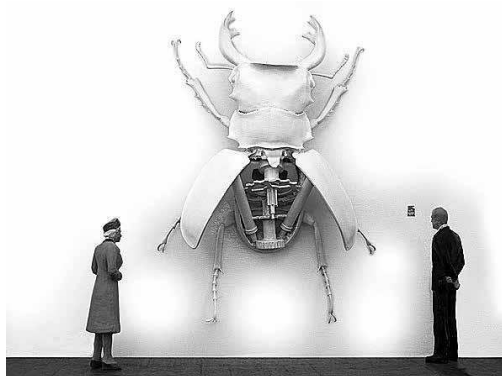

sl.4. Višemetarska brončana skulptura pauka (*Maman*) Louise Bourgeois, ispred Guggenheim muzeja u Bilbao, 2016. (Foto R.Brezinščak)

sl.5. *Micromachina*, Insect art (Decommission, 15cm x 12,5 cm, 2011) Scotta Baina (izvor: [arhhttps://www.behance.net/gallery/1022673/MICROMACHINA](https://www.behance.net/gallery/1022673/MICROMACHINA))

postavljeno dosta izložaba o kukcima, no svaka je od njih drukčija jer je carstvo kukaca golemo (kukcima pripadaju i kornjaši, leptiri, špiljski kukci, opnokrilci, ravnokrilci, tulari...; nap. a.) otvara velike mogućnosti ne samo za istraživanje različitih skupina kukaca već i za interpretaciju i prezentaciju te opsežne građe. Prezentacijom i opsegom izložene građe ističu se, primjerice, ove izložbe u Hrvatskome prirodoslovnom muzeju: *Zašto su leptiri šareni?* (1990.)⁴, *Očaravajući svijet pauka i škorpiona* (2010.)⁵, *Metamorfoza – san proždrljive gusjenice* (2014.)⁶, *Savršenstvo evolucije – Razotkrivanje* (2016.)⁷, *Zvukovi kukaca – orkestar najmanjih* (2016.)⁸, *Žohari – svijet koji ostaje* (2017.)⁹, *Zašto je pčela važnija od čovjeka* (2017.)¹⁰, *Komarci – najsmrtonosnije životinje na Zemlji* (2018.)¹¹, *Superorganizam – snage života socijalnih kukaca* (2019.)¹². U Prirodoslovnome muzeju Metković postavljene su ove izložbe o kukcima: *Proždrljiva, neukusna, neustrašiva – božja ovčica* (2015.)¹³, *Buđenje proljeća na rubu močvare – priča o leptirima* (2016.)¹⁴, a u Prirodoslovnome muzeju Split entomolog Bože Kokan autor je niza izložaba, npr.: *Kukci* (2001.), *Tomas Čekalović – hrvatski entomolog u Čileu* (2004.), *Čovjek, kukci, kultura* (2006.), *Kukci u kulturi* (2008.)¹⁵, *90 godina zbirke kornjaša dr. Eduarda Karamana u Prirodoslovnom muzeju u Splitu* (2014.) itd.

U Gradskom muzeju Varaždin od 1954. godine postoji specijalizirani odjel o kukcima – Entomološki odjel, jedini takav u Hrvatskoj. Krajem 1990-ih Muzej je obnovljen, te je novi stalni postav *Svijet kukaca*, prema riječima stručnjaka i publike koja ga posjećuje, jedan od najljep-

ših takve vrste u Europi. Atraktivan postav koji se stalno dopunjuje i osuvremenjuje svake godine privlači brojne posjetitelje iz zemlje i inozemstva.

Većina spomenutih izložaba gostovala je i u drugim prirodoslovnim i ostalim hrvatskim muzejima i ustanovama, prezentirajući i popularizirajući taj atraktivni dio životinjskog svijeta vrlo širokoj javnosti, upozoravajući ujedno i na veliku važnost i potrebu zaštite kukaca, a samim time i prirode općenito.

Tema kukaca u narodnoj kulturi i u pop-kulturi

Već i kratkim osvrtom na taj fenomen uočavaju se raznovrsni motivi kukaca u našoj kulturi, pogotovo narodnoj. To je osobito vidljivo u hrvatskom nazivlju za neke kukce (smrdljivi martin, zlatna mara), prezimenima

4 Autor izložbe: mr. sc. Franjo Perović.

5 Autori izložbe: mr. sc. Franjo Perović, dr. sc. Martina Šašić, dr. sc. Iva Mihoci i Nicole Weyel.

6 Autori izložbe: dr. sc. Martina Šašić Kljajo i dr. sc. Iva Mihoci.

7 Autori izložbe: dr. sc. Iva Mihoci, dr. sc. Vlatka Mičetić Stanković, dr. sc. Ivan Razum i Dragan Bukovec, dipl. ing. geol.

8 Autori izložbe: dr. sc. Iva Mihoci i Petar Crnčan, mag. biol. exp.

9 Autori izložbe: dr. sc. Iva Mihoci, Petar Crnčan, mag. biol. exp., dr. sc. Vlatka Mičetić Stanković i Mirna Klaić, mag. biol. exp.

10 Autori izložbe: dr. sc. Iva Mihoci, dr. sc. Zorana Sedlar i Petar Crnčan, mag. biol. exp.

11 Autori izložbe: dr. sc. Iva Mihoci i Petar Crnčan, mag. biol. exp.

12 Autorice izložbe: dr. sc. Martina Podnar Lešić i dr. sc. Iva Mihoci.

13 Autorice izložbe: dr. sc. Vlatka Mičetić Stanković i dr. sc. Iva Mihoci.

14 Autorice izložbe: dr. sc. Martina Šašić Kljajo i dr. sc. Iva Mihoci.

15 Autori izložbe: mr. sc. Bože Kokan i Sanja Vrgoč, prof. biol. i kem.

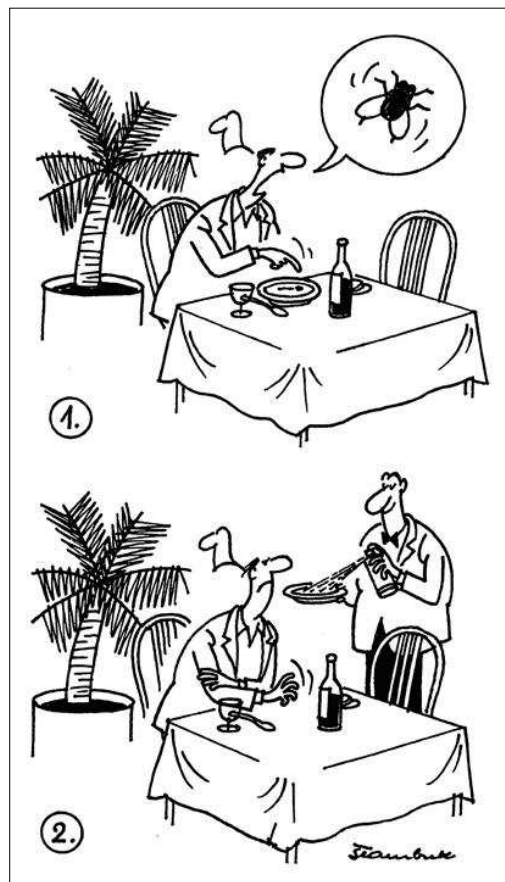
(Komarica, Buha, Hrušt, Obad, Štrkalj, Mrvak...), poslovicama (*Vrijedan ko mrav*), narodnim pjesmama (*Komarova ženidba*¹⁶) i u popularnim skladbama (tinejdžerski hitovi 1980-ih *Bube su u glavi*, *Vrapci i komarci*...), vjerovanjima (*Na koga muva sleti, donosi mu sreću* ili *Ka' počnu gusnice izlaziti' iz zemlje, poplava je sigur'a*), brojalicama (*Tri mesara buhu klala*...), šalama (npr. vic o krijesnicama: *Muju i Hasu po noći su izboli komarci. Čuli su da komarci neće dolaziti ako navečer pogase sva svjetla. Stoga druge noći oni pogase svjetla, kad ulete krijesnice. Poviče Mujo: „Bjež'mo Haso, evo ih s lampama!*"

U svjetskim razmjerima možemo promotriti primjere svima dobro znanih pop-grupa koje su za svoje nazive odabrali imena kukaca. To su, primjerice, *The Beatles* (kukci, točnije kornjaši, ovdje pisani sa „a” da bi se naglasila riječ *beat*, umjesto ispravnog *beetles*), *Crickets* (cvrčci), *Adam and the Ants* (mravi). Inspiracija kukcima iščitava se i iz naziva klasičnih skladbi *Bumbarov let* (popularna simfonijska suita ruskog skladatelja Nikolaja Andrejeviča Rimskog-Korsakova), *Madam Butterfly* (opera talijanskog skladatelja Giacoma Puccinija) pa do pop-glazbe (*Poor Butterfly*, *La Cucaracha*, *The Boll Weevil*, *The Blue-Tailed Fly*, *Grasshopper*...). Svakako treba spomenuti i poznati popularni auto Volkswagenovu *Bubu* (njem. *Käfer* – kornjaš), koja se proizvodila od 1938. sve do 2003. (proizvedene su čak 21 529 464 *Bube*, a zatim je pokrenuta proizvodnja modernije verzije).

Zanimljivo je spomenuti kako su leptiri svojom raskošijom bojom i intrigantnošću životnog ciklusa bili vrlo poticajni za poznatog književnika Nabokova, koji se kao vrstan poznavatelj leptira bavio njihovim ilustriranjem, pa je objavio i ilustrirao nekoliko knjiga o leptirima. Kukci su čest motiv i u karikaturama¹⁷, na poštanskim markama i razglednicama, u stripovima, na ratnim znakovima Hrvatske vojske...

Motivi kukaca u likovnoj umjetnosti

Umjetnički izazov i inspiraciju u kukcima pronašao je i zaljubljenik u kukce umjetnik Ivan Vlado Šimićev iz Zadra, čiji su uvećani, ali vjerno izrađeni modeli kukaca kao što su, primjerice, vretence, bogomoljka, bubamara, jelenak, skakavci itd., izrađeni od punog bukova drva, bili dio izložbe *Kukci u kulturi*. A zbog atraktivnosti bili su prikazani i u nekada vrlo gledanoj TV emisiji HRT-a *Globalno sijelo*. Kukci su čest motiv i mnogih naših poznatih suvremenih umjetnika kao što su Dalibor Stošić (*Skarabej*, *Cvrčak* ...), slikar Daniel Butala (skakavci, leptiri...) i dr. Naš poznati majstor oblikovanja nakita Lazer Rok Lumezi dizajnira i izrađuje nakit visoke umjetničke vrijednosti, a inspiracija mu je priroda, i to anatomija kukaca, kojima se divi. Kiparica Vesna Ristovski promišlja o čudnovatome i tajanstvenom životu kukaca (i drugih životinja) pridajući im tako osobitu važnost, nastojeći upozoriti na njihovu ugroženost, na iščeznule i ugrožene vrste.

Radeći u kamenu, umjetnica oblikuje životinje koje većinu ljudi straše, no postaju sve zanimljivije i svojim ticalima i nožicama kao da žele skrenuti pozornost na sebe, kao da će poletjeti...

Prve kukce u povijesti svjetskog slikarstva ostavili su nam ljudi kamenog doba u špiljama i na stijenama. U kasnijim razdobljima kukci su češći motiv istočnjačkih kultura (ali o tome nemamo mnogo spoznaja). Motive kukaca nalazimo u euroazijskim i sredozemnim civilizacijama (Mezopotamiji, Grčkoj, Egiptu, Rimu). Razumljivo je stoga da su se mnogobrojni motivi kukaca našli i u *Bibliji*. U novijoj umjetnosti zapada prvo veliko djelo s tematikom kukaca naslikao je njemački slikar Albrecht Dürer (*Jelenak*, 1505.). Umjetničke slike s motivima kukaca i biljaka proslavile su i flamanskog slikara Jana van Kessela iz 17. stoljeća. Kao pažljivi promatrač prirode slikao je pejzaže, biljke i kukce. Njegove slike odražavaju ondašnji svjetonazor u kojemu se podrazumijevalo uzajamno poštovanje umjetnosti i prirode. Tako je, primjerice, i Joan Miró na svojim slikama često prikazivao kukce i biljke, što se moglo vidjeti na izložbi *Joan Miró – remek-djela iz Fundacije Maeght*, postavljenoj u zagrebačkome Umjetničkom paviljonu 2014. godine.

Među suvremenim svjetskim umjetnicima koji inspiraciju za umjetničko djelovanje nalaze u svijetu insekata jest i australski umjetnik Scott Bain. Proslavio se serijom

sl.6. Kukci u karikaturama: Davor Štambuk (Split tease – cartoons. Slobodna Dalmacija, Split, 2002.)

16 Iz *Zbornika za život i običaje južnih Slavena*, JAZU, Zagreb, 1913.

17 Jedan od autora koji se u svojim karikaturama često koriste motivima kukaca jest i Davor Štambuk.

whyatt.com.au

© Tim Whyatt

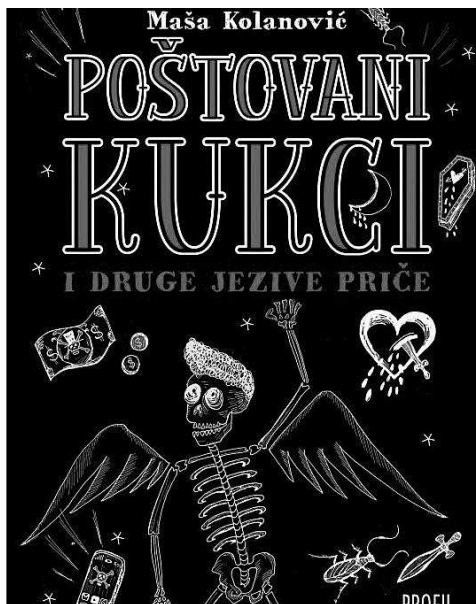
instalacija *Micromachina*¹⁸, koje su zanimljiv spoj prepariranih insekata i plastičnih ljudskih figurica, a tim instalacijama umjetnik kritizira društvenu nesenzibiliziranost za prirodu. Eksperimentirajući s prepariranim kukcima od kojih stvara mehanizirane ljušture, Bain pokazuje način na koji se odnosimo prema našim sustanarima.

Kukci i film

Kukci su ušli u svijet filma već od njegovih početaka. Prikazivani su kao pomalo čudni i raznobojni, neki humanoidno, drugi pak kao stvarni kukci. Iako su zastupljeni u većini filmskih žanrova, ipak su najčešće „zvijezde“ znanstvenofantastičnih filmova. Prikazani su kao jako uvećana i opasna bića koja često kao da dolaze s drugog kraja svemira. Ono što im je zajedničko jest da nas uglavnom žele uništiti. Filmovi u kojima su glavni protagonisti kukci poznati su svjetski *blockbusteri*, a najpoznatija su takva djela *Muha* (*The Fly*), *Mravi* (*The Ants*), *Svemirski marinci* (*Starship Troopers*), horor *The Beetle*, ali mnogi su filmovi poznati i po scenama s kukcima koje su postale kulturne u filmskoj umjetnosti (npr. *Mumija*).

Kukci i kazalište

Jedan od najboljih svjetskih kazališnih režisera Jan Fabre¹⁹, koji surađuje i sa zagrebačkim HNK-om, svoju inspiraciju traži posvuda, a često ga znaju inspirirati životinje – kukci, vegetacija, jednako kao ljudi i situacije. U njegovim se predstavama provlače raznoliki motivi kukaca. Zanimanje za kukce naslijedio je od pradjeda Jeana-Henrija Fabrea, poznatog entomologa i autora knjige *Ljepota instinkta u kukaca*. Proučavajući mikrokozmos kukaca, otkrio je da su to fantastična bića koja imaju nevjerojatne reakcije i ponašaju se na specifičan

sl.7. Kukci u karikaturama: Tim Whyatt, izvor: whyatt.com.au

sl.8. Kukci u književnosti – dječjoj, prozi, poeziji, priručnicima

način. *Insekti su zapravo neka vrsta radara za ljudsku vrstu, opstali su milijune godina, imaju dobro pamćenje i može se reći da su to najstariji kompjutori. Oni su simbol mosta između života i smrti. Imaju vanjske oklope, a mi unutarne, koje ja istražujem. Osim toga, umjetnik često može sebe poistovjetiti sa svojim umjetničkim objektom, odnosno organizmom koji ga inspirira, pa sam postaje svojevrsni insekt, prelijep ili ružan, živ ili mrtav, jednako kao što su insekti, životinje ili vegetacija.* U radu često primjenjuje koncept *blue hour*, do kojega je došao proučavanjem života kukaca. Koncept je definirao kao sate metamorfoze u kojima životinje idu spavati ili kao jutarnji trenutak, dok se još nisu probudile. *To su sati posebne energije koje pokušavam uhvatiti i prikazati.*

Djeca i kukci

Djeca i kukci jako se vole. Kukci su djeci zanimljivi i ona nemaju ni strah ni zazor od njih. Djeci je zasigurno vrlo draga i omiljena najpoznatija pčelica na svijetu, mala simpatična Maja²⁰, uz čije su pustolovine odrastali mnogi naraštaji djece. Lik pčelice Maje i njezinih prijatelja kukaca prikazani su vrlo pristupačno i dopadljivo, pa ne čudi veliko zanimanje mnogih umjetnika da tu priču prikažu u različitim medijima – kao bojanke, animirani film, glazbene songova, pa čak i kao operu. Zahvaljujući velikoj popularnosti tog lika, ne čudi da je često korišten u reklamama ili kao zaštitni znak (primjerice, za dječju štednju jedne hrvatske banke). Pjesmu o pčelici Maji pjevuše i djeca i odrasli. Današnja djeca uče i kulturnu pjesmicu *Nije lako bubamarcu* (autori A. Dedić i Z. Balog). Da djeca vole kukce, dobro znaju i brojni nakladnici koji objavljuju mnoge slikovnice, bojanke i ilustrirane knjige upravo o kukcima. Svijet kukaca djeci je jednostavno – super. Sav taj edukativni materijal omogućuje da se najmlađi (ali i svi koji to žele) pobliže upoznaju s tom danas najbrojnijom skupinom životinja. U muzejima se

18 Više o tom umjetniku i njegovu specifičnom radu saznajte na mrežnim stranicama: <https://www.invurt.com/2011/03/03/interview-scott-bain-micromachina/>; <https://www.saatchiart.com/account/artworks/298615>; <https://www.designswan.com/archives/micromachina-thought-provoking-insect-sculpture-from-scott-bain.html>

19 Više o umjetniku i njegovu radu vezanome za kukce vidjeti na: <https://www.angelos.be/eng/touring-exhibitions/insect-drawings-insect-sculptures-19751979>

20 Knjigu o pčelici Maji napisao je 1912. Waldemar Bonsels. Prevedena je na mnoge svjetske jezike, a na hrvatskom je prvi put objavljena 1921. u Zagrebu, pod naslovom *Pčelica Maja i njeni doživljaji*. Tiskano je i nekoliko suvremenih prijevoda i izdanja, bilo u obliku bojanke, bilo u formi ilustrirane priče.

sl.9. Tehnički muzej Nikola Tesla je 2018. u svoj fondus upisao i glasovitu Volkswagen Bubu.

zato često organiziraju i mnoge radionice o temi kukaca, upravo kako bi se, osim kroz igru, crtanje, modeliranje ili izradu kukaca u različitim likovnim tehnikama i veličinama, o njima (i s njima) educiralo i informiralo. Posebno su atraktivni kukci izrađeni tehnikom origamija.

Umjesto zaključka. Brojne su i zanimljive uloge kukaca u umjetnosti, religiji, mitovima, vjerovanjima, filozofiji, narodnim predajama, folkloru, društvu i kulturi. Može se reći da svi ljudi slično reaguju na kukce, uspoređujući ih sa sobom i sa svime što je ljudima poznato. Nalaze sličnosti i razlike kojima pokušavaju objasniti sebe i svoj postanak, postanak svijeta. Indijanci plemena Cherokee tumačili su postanak kopna uz pomoć kukca obrubljenog kozaka – on je zaronio i donio zemlju iz vode koja je u početku sve pokrivala. Oni pak iz plemena Cochiti pokušali su objasniti i stvaranje naše galaksije, i to tako što je kornjaš iz roda *Eleodes* razmjestio zvijezde po nebu, no zbog njegova neopreza i arogancije zvijezde su pale i stvorile Mliječnu stazu, a kukac i danas, srameći se, skriva „lice“ u tlo kada mu se priđe, što se podudara sa stvarnim ponašanjem tog kornjaša. U priči, pak, o velikom potopu iz *Epa o Gilgamešu*, gomile mrtvih ljudi koji plutaju po vodi uspoređene su s tijelima vretenaca. Neki meksički narodi vjerovali su da se duše pripadnika aristokracije naseljavaju u razvojno naprednije životinje, a duše plebejaca u pijavice i kukce; južnoafrički narodi vjeruju da je prvi stanovnik Zemlje bila mala bogomoljka koja je stvorila sva ostala bića, pa i ljude; predaja jednog plemena sa Sumatre govori kako su potekli od tri brata koji su se izlegli iz leptirovih jaja; u mitu australskih Aboridžina marljivo ljudsko pleme pretvara se u pčele, a lijeno u muhe. Usto, u *Bibliji* su kukci sredstvo izlaska iz Egipta i zauzimanja nove zemlje. Poznat je i primjer borbe dobra i zla u čovjeku; u staroj Grčkoj mravi su simbol ratnika, poljodjelaca i time naroda Mirmedonaca, a kako žive na hrastu u koji udara grom, ujedno su povezani i s

muškim božanstvom groma i rata, simbolom patrijarhata. U Papui Novoj Gvineji bogomoljka je simbol naroda Asmata, koji su bili ratnici i kanibali. Pčela, pak, daje obilje meda, ali njezin ubod može donijeti i smrt. Ona je i simbol Velike Majke, prabožice iz doba matrijarhata, a čest je simbol moralnih vrлина. Sjetimo se Ovidijevih *Metamorfoza*, Kafkina *Preobražaja*, a dobro nam je poznat i informatički *bug* koji napada naša računala... Brojni su kukci od najranijih dana civilizacije postali dio mitova, vjerovanja i religija, ušli su u likovne umjetnosti i književnosti, dio su naše svakodnevice; još je mnogo prostora za istraživanje toga širokog interdisciplinarnog područja.

Primljeno: 10. rujna 2020.

INSECTS IN CULTURE

The article concerns itself with cultural entomology, that is, the presence of insects in culture, with the accent placed on their exceptional and interesting biological characteristics. Insects as creatures, as pests, essential factors in various processes, vectors of disease, their metamorphosis from larvae into adult forms, moulting, building habitations: all of this has always been interesting to people, to scientists and artists.

Myths and stories, beliefs and traditional lore about insects are a component part of all cultures. And a branch of science deals with this topic – cultural entomology. In its research, multidisciplinary must be engaged, meaning collaboration between the biologist, the entomologist, with many other specialities – the ethnologists, designers, architects, writers, musicians, cineastes, painters and sculptors.

The article provides a rather detailed description of the exhibition *Insects in Culture*, and other natural history exhibitions featuring insects that have been put on in Croatian museums in the last few years are listed. The authors provide a review of the best known examples of the use of the insect theme in folk and popular culture, in visual art, film, theatre and books for children.

Za one koje je tema zainteresirala preporučujemo i nekoliko zanimljivih internetskih linkova:

<https://www.insects.orkin.com/ced/>
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_insect-inspired_songs
<http://hulu-split.hr/izlozbe/kukci-i-nesto-drugo>
<http://pogledaj.to/art/kukac-kao-savrsena-masina-kojom-upravljaj-covjek>
<http://www.hrt.hr/307740/magazin/nakit-i-poezija-lazera-roka-lumezija>
<http://www.matica.hr/vijenac/538/Zaigran%20i%20odestruktivn%20umjetnik>
<http://idesh.net/zabava/najbolji-film-ski-vanzemaljci>
<http://arhiva.nacional.hr/clanak/27738/majstor-teatra-zaljubljen-u-kukce-i-meso>
<http://www.zarez.hr/clanci/heroj-mesnih-projekata-i-zoomorfoza>
<https://academic.oup.com/ae/article-pdf/48/3/134/18741186/ae48-o134.pdf>